

Božidar Premrl, Ljubljana

**TRIJE PRIMORSKI OLTARJI –
TRIJE KIPARJI IN DVA POZLATARJA:
LEONARDO PACASSI, ANGELO
SPERANDI, AVGUŠTIN IN JURIJ
FERFILLA TER KAREL FLORIANIS**

V arhivskem gradivu primorskih župnij, predvsem v cerkvenih in bratovščinskih urbarjih in računskih knjigah, je prava zakladnica umetnostnozgodovinsko zanimivih podatkov, ki pa so bili doslej le v manjši meri predmet objav.¹ Z njimi bi lahko odgovorili na vrsto vprašanj o nastanku in avtorstvu doslej »anonimnih« cerkvenih stavb in njihove opreme ali pa bi na njihovi podlagi vsaj postavljali bolj verodostojne hipoteze. V tem prispevku bomo objavili nekaj takih arhivskih drobtin o treh oltarjih v cerkvah na Primorskem, ki bodo pomagale osvetliti delček te problematike. To so glavni oltarji v cerkvah sv. Vida v Podnanosu (Šentvidu), sv. Kozme in Damijana v Podbrjah in Marijinega vnebovzeta na Gori nad Povirjem. Pozornost in zanimanje umetnostnih zgodovinarjev sta doslej pritegovala samo prva dva.

**Pacassijev glavni oltar v cerkvi sv. Vida in Modesta
v Podnanosu**

Glavni oltar sv. Vida v župnijski cerkvi v Podnanosu pripisujejo umetnostni zgodovinarji Leonardu Pacassiju, tretjemu tega imena v slavni goriški rodbini kamnosekov in kiparjev Pacassijev. Kdaj se je mojster Leonardo rodil, ni bilo ugotovljeno, znano pa je, da je umrl 20. decembra 1697 v Gorici.² Doslej je bilo dokumentiranih razmero-

¹ Navedimo nekaj takih objav: F(rance) MESESNEL, Sv. Štefan v Vipavi, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, I, 1926, pp. 60–64; Stanko FLEGO, O cerkvah sv. Andreja in sv. Martina pri Dolini. (Zgodovinsko-topografske beležke), *Jadranski koledar 1985*, Trst [1985], pp. 183–199; Božidar PREMRL, Kamnoseki Felicijani v luči arhivskih in epigrafskih virov, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. s. XL, 2004, pp. 284–287. V letu 2005 je predviden izid prispevka Božidar PREMRL, Trije rodovi zidarjev in kamnosekov Rojina v Brezovici v Brkinih (v zborniku razprav *Barok na Goriškem* v uredništvu Ferdinanda Šerbelja).

² Verena KORŠIČ, s. v. Pacassi, *Primorski slovenski biografski leksikon*, 11, Gorica 1985, p. 540 (z lit.).

G R A D I V O

1. Glavni oltar cerkve sv. Vida in Modesta v Podnanosu

ma malo njegovih del. Sergej Vrišer, ki je 1983. leta izrecno zapisal, da se mu pri dotedanjih iskanjih »ni posrečilo najti del, ki bi bila z dokumentom izpričana za Pacassijeva«, uvršča podnanoški glavni oltar med njegova dela z »učinkovito stebriščno arhitekturo, bogato intarzijo /pravzaprav inkrustacijo, op. pisca/ in znanimi nam ornamentalnimi motivi ter v loku speljano atiko, ki jo robita segmenta in zaključuje ravna preklada«.³

³ Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo na Primorskem*, Ljubljana 1983, pp. 47, 52.

V župnijskem arhivu v Vipavi, v katerem so shranjeni starejši urbarji za nekatere cerkve nekdanje velike vipavske župnije, v katero je spadal tudi Šentvid, urbarja cerkve sv. Vida ne najdemo. K sreči pa se je ohranil vsaj skupni urbar cerkva sv. Marije Magdalene na Otoščah in sv. Trojice nad Orehovico, ki sta spadali v vikariat Šentvid. V edinem zapisu, ki je zanimiv z našega zornega kota, beremo, da je cerkveni ključar Blaž Trošt v letih 1689 in 1690 izročil kamnoseškemu mojstru Leonardu Pacassiju, *magistro lapicidae nominato Leonardo pachassi*, tri zneske v skupni vrednosti okroglo 63 dukatov za marmornati oltar sv. Vida.⁴ To je doslej edini znani dokument, ki potrjuje avtorstvo nekega njegovega konkretnega dela na naših tleh⁵ in obenem potrjuje pravilnost atribucije na podlagi gornje stilne analize. Poleg tega nam omogoča tudi približno datacijo oltarja okrog leta 1690.⁶ Izvirni zapis se glasi takole:

Sequent₆ Exposita Blasy Trost á die 30 Augusti 1689 *D lib s 9⁷*
/.../

pro prima uice dedit in auxilium altaris S. Viti marmorei
magistro lapicidae nominato Leonardo pachassi. Ducatos *21 2 -*

Exposita Blasy Trost á die 29 Augusti 1690
/.../

In auxilium altaris S: Viti dt Leonardo paccochis binis uicibus *30 ---*
et in subsidium ponti ficium

In auxilium altaris marmorei dt leonardo paccossi *5 2 --*
12 ---

⁴ Župnijski arhiv (ŽA) Vipava, *Urbar cerkva sv. Marije Magdalene na Otoščah in sv. Trojice nad Orehovico 1686*, s. p.

⁵ V literaturi se sicer navaja več del Leonarda Pacassija na Goriskem, a samo v zvezi z nekim njegovim delom za karmeličane na Kostanjevici se omenja obstoj pisnega dokumenta. Cf. Massimo DE GRASSI, *La scultura nell'Isontino in età barocca, Gorizia barocca. Una città italiana nell'impero degli Asburgo* (Gorizia 18. 12. 1999–30. 4. 2000), Gorizia 1999, pp. 292–294 (z lit.).

⁶ Pri tem omenimo še, da se kot datacija postavitve glavnega oltarja v župnijski kroniki navaja letnica 1775, ki da je vdolbljena zadaj na zidu, vendar te letnice, ki morda pomeni kakšen kasnejši poseg na oltarju, ni več videti. Cf. Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Zbirka fotokopij, arhivska škatla 3, enota 26, *Spominske bukve fare Šent-Vid nad Vipavi. /sic!/,* p. 8.

⁷ Denarne enote so bile dukati, li(b)re, soldi in numi. En dukat je veljal šest lir, ena lira dvajset soldov.

GRADIVO

perpendendo una misura in piedi	-	-	7	2	7
per cantile 31	-	-	-	5	2
per uno spazio dominica e temporum quinquaginta	-	-	3	-	-
in parte 5. Gregorij pro cantile	-	-	-	1	6
per uno spazio due	-	-	-	-	15
per prima via dell' in altare altare 5.	-	-	-	-	-
di marmorei magister lapidei nominato	-	-	-	-	-
Leonardo pastore. Dico	-	-	21	2	-
per pedis, regalis et laboratoribus 21	-	-	3	-	10
Sopprimendo misure ex parte	-	-	2	2	-
Edificio Ecclesia Mariae Magdalene di pro totum	-	-	3	12	-
per funibus ad campanas Eccles. Ss. Trinitatis	-	-	2	-	-

2. Zapis o plačilu Leonardu Pacassiju v Urbarju cerkva sv. Marje Magdalene na Otoščah in sv. Trojice nad Orehovicu

Drugih dokumentov v zvezi z nastankom tega oltarja nismo odkrili. Zaradi njegovega natančnega faktografskega opisa pa kaže omeniti inventar umetniških del v cerkvi sv. Vida in Modesta iz leta 1927, ko je ta del Primorske cerkvenoupravno začasno spadal pod goriško nadškofijo.⁸

⁸ Nadškofijski arhiv Gorica (Archivio arcivescovile Gorizia), mapa župnije Šentvid št. 110, *Inventario delle opere d'arte. Diocesi di Gorizia, Provincia di Gorizia, Parrocchia di S. Vito del Vipacco, Comune di S. Vito del Vipacco. Chiesa parrocchiale di S. Vito e Modesto*, avgust 1927, pp. 1–2 in prilogi. V inventarju so med drugim navedene njegove mere: višina s podstavkom vred 8 m, širina menze in podstavka (fondo) 4,40 m ter višina štirih stebrov oltarnega nastavka 2,40 m. V 5. razdelku z naslovom *Materia* sledijo tudi poznavalsko natančne oznake vrst marmorjev in kamnov, iz katerih je izdelan oltar: »I gradini di parangone (nero) e dello stesso le 4 colonne che emergono nella parte sup.; la mensa di bianco lapidario di Carrara ad intarsi di secchi africani, parangone, verde antico, giallo Verona e cipollini. La base, il fondo e le cornici superiori di pietra carsica. Le basi delle colonne e capitelli di bianco Istria e gli ultimi dorati. I due pilastri di finimento del fondo (lati) sono di brocatello di Verona. Il tabernacolo di Carrara bianco intarsiato di giallo Verona e secco africano. – Le colonnine che sostengono la cipolla della tribuna sono di cipollino verde inglese.«

»Sperandijev« zlati oltar v Podbrjah

Tudi za tako imenovani zlati oltar v prezbiteriju cerkve sv. Kozme in Damijana v Podbrjah, po domače pri sv. Roku, si bomo spododili iztočnico v že citirani Vrišerjevi knjigi. Takole piše v njej: »Leta 1657 je neki Angelo Sperandi zapisal na hrbtno stran oltarja, da je ta ,njegovo čudovito delo',« in pripominja: »Ob tem zapisu si dolgo nismo bili na jasnem, ali se je na oltar podpisal rezbar ali pozlatar, vsekakor pa je delo zaslovelo kot ,Sperandijev oltar' ne le med baročnimi umetninami na Primorskem, marveč po vsej Sloveniji.«⁹

Preden bomo pogledali, kaj najdemo o tem mojstru v urbarjih, si oglejmo omenjeni Sperandijev napis, ki je s svojo dvoumnostjo begal in zavajal umetnostne zgodovinarje. Naslikan je z belo barvo v šestih vrsticah na reprezentativnem uokvirjenem črnem napisnem polju¹⁰ sredi predele, in ne na hrbtni strani oltarja, kakor se je pomotoma zapisalo Vrišerju. V zvestem prepisu se glasi takole:¹¹

S : CHOSME : E : DAMIANE

. ORATE P RO NOBIS :

/sic!/

ANDREA MVLIG . ALORA : PIOVANO :

IO . ANGELO . SPERANDI INDORATORIO . FECIT .

OPERORVM . MIRABILIVM . SVORVM (vitica)

Ano domini 1657

⁹ VRIŠER 1983, cit. n. 3, pp. 25–26. – Mimogrede pripomnimo, da so žrtev te nejasnosti tudi avtorji nedavno izšlih prvih zvezkov Leksikona cerkva na Slovenskem, ki Sperandija še zmerom štejejo tudi za avtorja oltarja. Cf. J. E. – L. V., Podružnična cerkev sv. Kozme in Damijana v Podbrju, *Leksikon cerkva na Slovenskem, Škofija Koper, Dekanija Vipavska 2*, Celje 2004, pp. 170–171.

¹⁰ Mere napisnega polja so: 38,5 cm x 78 cm. Prva mera pomeni višino, druga dolžino ali širino.

¹¹ V izvorni pisavi opazimo nekaj posebnosti, ki jih je moč šteti za značilnosti piščevega osebnega stila. Nekateri A-ji imajo podaljšano lomljeno prečko, ki se križa s krakoma; za N-je je značilen ukrivljen krak v obliki zrcalne črke S; pike med besedami in na črki I so podobne nagnjeni črki H z odebeljeno prečko ali metuljaste oblike. V zadnji vrstici se je pisec poigral z uporabo gotske minuskule. V slovenskem prevodu, ki sva ga opravila s Francem Barago, se gornje besedilo glasi takole: »Sveta Kozma in Damijan, prosita za nas. Tedaj, (ko) je bil župnik Andrej Mulič, sem jaz, Angel Sperandi, pozlatar, napravil eno izmed svojih čudovitih del. Leta Gospodovega 1657.« Mešanje dveh sorodnih jezikov, latinščine in italijanščine, in medbesedne pike v napisu nas lahko zapeljejo, da besedico IO na začetku četrte vrstice razumemo kot prvi zlog latinskega imena IOANNES, kar se tudi slovnično ujema s tretjeosebno latinsko glagolsko besedo FECIT na koncu vrstice. S

Ugotovitev, da je Angelo Sperandi pri tem oltarju opravil »samo« pozlatarsko delo, oltar sam pa je delo drugega mojstra,¹² posredno potrjujejo tudi arhivski podatki o drugih Sperandijevih pozlatarskih delih na oltarjih, ki jih je opravil v letih 1660–1664 v treh cerkvah v župniji Dolina pri Trstu.

Prve arhivske zapise o pozlatarju Angelu Sperandiju najdemo v urbarju cerkve sv. Janeza Krstnika v Boljuncu, v katerem je bilo v letih 1660–1663 zapisanih nekaj izplačil *al indoradore Anzolo Sperandio*.¹³ Najbolj zanimiv je povzetek plačil za zlatenje oltarja¹⁴ v skupnem znesku 286 lir, ki obsega plačila v denarju, naturalijah ter hrani in pijači v tamkajšnji gostilni v letih 1660–1661, v katerem zvemo tudi, da je imel s sabo še pomočnika (*Lauoratore*).¹⁵ Navedli bomo samo ta povzetek, ki je zapisan na zadnji strani urbarja:

1660 Riceuta del Mistro Anzolo Indoradore á conto dell' Ancona in Bollunez

Dal Juan Slauez q. Mathia per un capreto,

et altre spese nell osteria

L 6 : 14

It₆ per un' capretto dal Juan Serial

L 3 :

Item Li 27. Genaro 1661 nel giorno delli conti

L 30 :

It₆ Li 28. Genaro 1661 ha riceuto il d.^{to} Mistro

L 18

P Vno orne una ha riceuto il sopradetto

L 12

It₆ un cechino uenedo(?)

L 17 :

It₆ doi Schudi á L 9 : 16

L 19 : 12

It₆ Vn Schudo

L 9 : 16

L 116 : 2

tem pa se ne sklada italijanska oblika imena ANGELO. Sperandi je očitno napisal slovnično nepravilno dvojezično besedilo. Da je v tej »italo-latiniščini« vse mogoče, opozarja tudi oblika besede INDORATORIO v isti vrstici. Pri njej lahko domnevamo kot osnovo italijansko besedo INDORATORE, pozlatar, ki je bila v naslednji, zgolj miselni fazi latinizirana v INDORATORIVS in nazadnje ponovno deloma poitalijanjena s končnico -O, ki je nadomestila latinsko -VS. Druge racionalne razlage za to ne najdemo.

¹² Vrišer se v svojem nadaljnjem razmišljanju o tem oltarju vprašuje, ali ne bi mogel biti njegov avtor ljubljanski rezbar Avguštin Ferfila, ki je kasneje naredil podoben oltar za cerkev v Leskovcu pri Krškem. Cf. VRIŠER 1983, cit. n. 3, p. 26.

¹³ ŽA Dolina, *Urbar cerkve sv. Janeza Krstnika v Boljuncu 1673*, ff. [11v, 12v, 13, 13v, 15, 18].

¹⁴ Iz nekaterih drugih zapisov v urbarju sklepamo, da se po vsej verjetnosti nanaša na oltar sv. Janeza Krstnika, ki ga je v letih 1659–1960 izdelal Martin Pipan (Pilpan, Bilban) iz Senožeč. Cf. ŽA Dolina, *Urbar cerkve sv. Janeza Krstnika v Boljuncu 1673*, ff. [10, 11,].

¹⁵ ŽA Dolina, *Urbar cerkve sv. Janeza Krstnika v Boljuncu 1673*, ff. [11v, 12v, 13, 13v, 14, 15, 18, 214].

<i>Ha riceutto il Anzolo indoradore Mistro della palla in contanti et Vino dal Gerse Mauer</i>	L 78 : 8
<i>Ha riceuto dal osto di Bollunez in tanto mangiar, et beuer esso, et il suo Lauoratore à conto del Juri Serial</i>	L 37 : 7
<i>1661 Ha riceuto dal Juan Slauez q. Matthia.</i>	L 9 :
<i>It₆ il detto Mistro Anzolo oglio libre 10. in presente, et una per pagamento</i>	L : 14
<i>Al Missier Anzolo</i>	L 2 : 10
<i>Martin Fattor com un mandato ha Sequestrado</i>	L 6 : L 250 : 1:
<i>Nel giorno delli conti</i>	L 36 :

Z omembo Martina Fattorja na koncu tega obračuna se nam razkrije še ime mizarja, ki je sodeloval pri izdelavi oltarja.¹⁶

Tudi v urbarju cerkve sv. Martina na Brcu v vasi Dolina se Angelo Spe-randi, *Missier Anzolo*, pri plačilih za delo na novem oltarju Rožnoven-ske Marije leta 1664 dosledno označuje kot pozlatar, *indoradore*. Da je šlo za delo pozlatarja, potrjujejo tudi izdatki za potrebno zlato in sre-bro. Nanj se nanašajo ti podatki:¹⁷

f. 88:	
1664	
<i>Al Missier Anzolo indoradore</i>	L 2 :
/.../	
<i>Al Missier Anzolo for.^{to} pes 1 fa</i>	L 5 .
f. 88v:	
<i>1664. In più uolte ha datt al Missier Anzolo Indoradore per la Noua palla</i>	L 51 : 8
<i>Item per oro miara 3 . a L 68 . il miaro fa</i>	L 204 :
<i>Item in contanti al detto Mist. Anzolo</i>	L 12 . 6
<i>Item al medemo</i>	L 10 . 9
<i>Item oro argento, et Soldi</i>	L 31 : 10
<i>Item in contanti et formento Stara 1 .</i>	L 35 : 4
<i>Item un altro Staro di formento al Missier Anzolo</i>	L 20 .
<i>Item al medemo per tanto pane, et Vin</i>	L 3 : 2
	L 379 : 1 :

¹⁶ V urbarju markovske cerkve v župniji Brezovica, za katero je leta 1666 naredil dva oltarja, se omenja, da je bil Martin Fattor mizar v Dolini, *Marangone di Dolina*. Cf. ŽA Slivje, *Urbar cerkve v Markovščini 1638*, f. [103v].

¹⁷ ŽA Dolina, *Urbar cerkve sv. Martina na Brcu 1643*, ff. 88, 88v, 89, 293v. – Tudi ta oltar, ki ga danes ni več, je izdelal Martin Fattor (Fator) iz Doline. Cf. ŽA Dolina, *Urbar cerkve sv. Martina na Brcu 1643*, ff. 90, 92, 92v, 93, 293v.

G R A D I V O

<i>p vino comprato quando fu indorado La palla et auant</i>	<i>L 17 : 3</i>
<i>Item in un' altra partida</i>	<i>L 109 : 2 .</i>
<i>Item ha dato al Mis.^r Anzolo un' altra uolta</i>	<i><u>L 10 : 9 .</u></i>
<i>Tutta La Spesa fanno</i>	<i>L 515 : 15 .</i>
<i><u>Tutta La Riceuta fano</u></i>	<i><u>L 176 : 9 .</u></i>
<i>Resta La Chiesa debitrice</i>	<i>L 338 : 6 .</i>

Die 10. Novembris 1664.

Habitis rationib⁹ Ecclesiae S. Martini á Camerarys Jacobo Strain, et ei⁹ Socio Thoma Cocian, qui Liquidam reddentes ratio tam acceptor, quam expositor, remansit Ecclesia debatrix Jacobo Strain, comprehensa expensa nouae Anchorae B. Virginis ex Rosario L 338 : 6

f. 293v:

1664. Nota di quanto ha riceuto Missier Anzolo indoradore p la palla di S. Maria del Rosario

In piu uolte ha riceuto dal cameraro Jacomo Strain. *L 51 : 8 .*

It^o dal Thomas Cocian *L 2 .*

Item dal medemo formento pes: 1 . fa *L 5 .*

Item dal Jacomo cameraro pes. 4 fa *L 20*

Item dal cameraro Jacomo Strain oro per indorar la palla miara 3 . L 68 fano *L 204 :*

Item in contanti *L 12 : 6*

Item *L 10 : 9*

Item *L 31 : 10*

Item contanti NB et formento della chiesa pesen: 4 *L 35 : 4*

L 371 : 17 :

Item per tanto pam, et Vim *L 3 : 2*

Al Antonio Fattor, et all'osto, et p pam à Lucia *L 10 : 9*

Da meBenedetto *L 12 :*

L 397 : 8 .

Li 12. 9bre 1664 . per Saldo gli fu dato dalli

camerari nel giorno delli conti *L 27 : 12 .*

Saldatto et pagato *L 425 .*

P. Benedetto.¹⁸

Istega leta je mojster Angelo Sperandi pozlatil tudi tabernakelj glavnega oltarja in krstilnik¹⁹ v župnijski cerkvi sv. Urha v Dolini. V urbarju priča o tem tale zapis o stroških oz. o mojstrovih prejemkih za opravljeno delo:²⁰

¹⁸ Podpisani *Pre Benedetto* je bil župnik Benedikt Fogarino, ki je – s presledki – služboval v Dolini od leta 1650 do 1690 in je znan kot naročnik številnih cerkvenih del.

¹⁹ Vsaj krstilnik (ali njegov nastavek?) je verjetno delo mojstra Štefana, ki je leta 1662 prejel manjše plačilo v zvezi z njim. Cf. ŽA Dolina, *Urbar cerkve sv. Urha v Dolini 1675*, f. 81. – Na podlagi sočasnih urbarskih zapi-

1664 Nota della Spesa fatta quando il Missier Mistro Anzolo Speratio ha indorato il Tabernaculo dell' Altare Maggiore : et Battisterio.

<i>P un Agniello</i>	<i>L 2 : 10</i>
<i>In contanti al Soprascritto da me Pieu.^o</i>	<i>L 32</i>
<i>Item in contanti da me Pieuano</i>	<i>L 28</i>
<i>Item per Vino orne 1/2 . bochali 4 . fa</i>	<i>L 9 : 2 :</i>
<i>Item Li 26. Mag.^o 1664 in contanti</i>	<i>L 60</i>
<i>Item Li 4. Giugno ha riceuto per fori della casseta in Sacristia</i>	<i>L 68</i>
<i>Item per Vino orne 1/2 . fanno</i>	<i>L 8</i>
<i>P oglio Libre una</i>	<i>L : 15</i>
<i>Item in contanti li . 13. Giug.^o</i>	<i><u>L 30</u></i>
<i>Item a conto del nouo Battisterio</i>	<i>L 238 : 7</i>
<i>Li 21. Giug.^o 1664 ha riceuto</i>	<i>L 48 :</i>
<i>Item in tanto Vino boch: 10. et oglio</i>	<i>L 5 :</i>
<i>Item Li 2. Luglio 1664. in contanti</i>	<i>L 68 : 13 .</i>
<i><u>P L' indoradura del Tabernaculo, et Battisterio</u></i>	<i><u>L 360 :</u></i>
<i>Nota per indorare L' Altare di S. Odorico.</i>	
<i>Li 29. Xbre 1664. Dato alla Ved.^a del q.^m</i>	
<i>q.^m Missier Anzolo indoradore in contanti</i>	<i>L 12 .</i>
<i>Item per il oro che mancaua di pagar all' Hebreo</i>	<i>L 10 .</i>

V tem zapisu je za nas najbolj pomembna predzadnja postavka, ker iz nje zvemo, da je zadnji znesek plačila za zlatenje oltarja sv. Urha prejel že vdova pokojnega gospoda Angela pozlatarja. Približen čas njegove smrti, ki je po vsej verjetnosti nastopila v času med 2. julijem 1664, ko je zadnjič prejel plačilo v znesku 68 lir, in 29. decembrom istega leta, je doslej edini znani splošni osebni podatek o njem.²¹ Umrl je torej sedem let za tem, ko je pozlatil oltar v Podbrjah.

sov o drugih enakih in podobnih delih v drugih cerkvah v župnijah Dolina in Brezovica si upamo trditi, da je bil to kipar oz. rezbar Štefan Bandi iz Trsta. Cf. ŽA Dolina, *Urbare bratovščine sv. Lovrenca na Jezeru 1646*, pp. [107, 108 in predzadnja stran]; *Urbare cerkve v Kastelcu 1627*, f. 146; ŽA Slivje, *Urbare cerkve v Brezovici 1628*, f. 128v; *Urbare cerkve v Artvižah 1652*, predpredzadnji list (l. 1674). – Glede na razširjenost priimka Bandi v Prebenegu pri Dolini bi kazalo preveriti domnevo, da mojster Bandi izvira iz te vasi.

²⁰ ŽA Dolina, *Urbare cerkve sv. Urha v Dolini 1675*, f. 176.

²¹ Kakor sem zvedel s prijazno pomočjo Pavleta Merkuja iz Trsta, kjer sem upal najti kakšen podatek o Sperandiju, tega priimka pri svojih imenoslovnih raziskavah ni zasledil in tudi med tržaškimi umetnostnimi zgodovinarji ne ve nihče nič o njem.

Oltar bratov Avgušтина in Jurija Ferfille v cerkvi Marijinega vnebovzetja na Gori nad Povirjem

Ko je bilo dognano, da je Angelo Sperandi oltar v Podbrjah samo pozlatil, je prevladalo mnenje, da je njegov verjetni avtor kipar oz. rezbar Avguštín Ferfilla. Tudi o tem mojstru, ki je bil ljubljanski meščan in se je rodil 1611. ali 1612. leta, umrl pa 11. julija 1669, poznamo malo arhivskih podatkov. Prav tako malo vemo o njegovem bratu kiparju Juriju Ferfilli, ki je umrl že januarja leta 1645.²² Doslej raziskano arhivsko gradivo primorskih župnij sicer ne pomaga razrešiti oz. potrditi Ferfillovega avtorstva obravnavanega oltarja, pač pa razkriva eno izmed redkih dokumentiranih del njegove delavnice. To delo ni stalo v Podbrjah, temveč na Gori.

V cerkvi Marijinega vnebovzetja na Gori (po domače na Guri) nad Povirjem stoji od nekdanjih treh oltarjev samo še glavni oltar v prezbiteriju. Njegova menza je zidana in obložena z marmornim antependijem, nastavek pa je lesen. Naslikani napisi na njegovem hrbtu povejo, da ga je 1823. leta prebarval slikar Anton Irtissch, 1888. leta pa ponovno prebarval (in verjetno pozlatil) pozlatar Franjo Tomc.²³ Verjetno je oltar takrat doživel tudi korenito predelavo. V osrednji niši je pozlačen lesen kip Marije z detetom, stranski niši, nad katerima bedita krilati angelski glavi, sta prazni, v atiki pa stojita ob straneh belo prebarvani prikazni dveh svetnic. Ob oltarju sta še obhodna portala. Na levem stoji lesen kip svetnika, kip z desnega portala in manjkajoča kipa iz oltarnih niš pa so shranjeni in čakajo na restavriranje.

²² Metoda KEMPERL, s. v. Ferfilla (Farfilla, Ferfilia, Verfilla, Verfulla) Avguštín, *Allgemeines Künstler-Lexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, 38, München – Leipzig 2003, p. 251. – Za Jurija navaja Kemperlova letnico smrti ok. 1651, v resnici pa je umrl že 29. januarja 1645. (Cf. Nadškofijski arhiv Ljubljana, MMK sv. Nikolaja v Ljubljani 1635–1657.) Po Jurijevi smrti se je njegova vdova poročila s pozlatarjem Karlom Florianisom.

²³ Napisi se glasijo takole: 1) *Unter Vilipo Pfarrer: Supan Jacob renzel: et Kierchen Proest Luka Karicsh: / Pauier. den 4: Juni J823: / Anton Irtissch Mahler*; 2) *Altar je bil pre barvan / pod č g. Jožefu Novaku / Župnik v Poverju / dne 8/8 Letu 1888 / Franjo Tomc / pozlatar // Andreji / Mahnič / Andreji Kocjan / Ključarja*.

3. Oltar v cerkvi Marijinega vnebovzetja na Gori nad Povirjem

Kakšno usodo je doživljal prvotni oltar in kaj je ostalo od njega, če je sploh kaj, bi bilo treba še raziskati. Za zdaj pa lahko obelodanimo obsežen zapis iz urbarja cerkve sv. Petra v Povirju, ki povzema stroške za izdelavo oltarja za cerkev Blažene device na Gori iz let 1644 in 1645. Iz njega razberemo, da je bil delo bratov Avgušтина in Jurija

Ferfille (*farfila*) ter Karla Florianisa iz Ljubljane. Tudi ta zapis navajamo v celoti:²⁴

f. [43]:

<i>1645 Spesa fattala Palla</i>	<i>Spese</i>
<i>Adi 14 Giugno 1644 tanti contanti in lubiana</i>	
<i>à Giorgio farfila a conto della Pallala Chiesa della</i>	
<i>BV. al monte Scudi 8 ual L 76 : 16</i>	
<i>Adi 11 8.bre contati a d.^o Giorgio fiorini 20 ual</i>	<i>L 90 : -</i>
<i>Adi 18 d.^o contati a d.^o Giorgio fiorini 83: Soldi 18 ual</i>	<i>L 374 : 8</i>
<i>Adi 2 9.bre contanti a Augustin Suo fratello et altre robbe</i>	
<i>come Sua riceutta appar</i>	<i>L 78 : -</i>
<i>Adi d.^o contati al Carlo Scudi 3 1/2 et librae</i>	
<i>tre oglio fa in tutto</i>	<i>L 36 : 12</i>
<i>Adi 4 X.^{bre} contati a d.^o Carlo, et altre robbe Come Sua</i>	
<i>riceutta appar</i>	<i>L 57 : 17</i>
<i>Adi 6. d.^o contati a Augustin, et altre robbe robbe</i>	
<i>Come sua riceutta appar</i>	<i>L 60 : 10</i>
<i>Piu contati a Carlo dj 20</i>	<i>L 120 : -</i>
<i>Adi 23 d.^o contati a Carlo dj 3</i>	<i>L 18 : -</i>
<i>Piu contati a Monsr P. Georgioesser Stato a Lubiana</i>	
<i>p la Speditione di d.^a Palla Scudi 3</i>	<i>L 28 . 16</i>
<i>Piu Contati a Giorgioun Cauallo hauto dal Sr Piouano</i>	
<i>p fiorini 50 L 3 ual</i>	<i>L 228 : -</i>
<i>Piu contati al Augustinmano del Sr Piouano</i>	
<i>un Scudo et Polonichi 2 di for.^{to} ual</i>	<i>L 21 : 12</i>
<i>Piu a d.^o Augustin for.^{to} Pol. 4 ual</i>	<i>L 24 : -</i>
<i>Piu a d.^o Carlo for.^{to} Pol. 4</i>	<i>L 24 : -</i>
	<i>L 1238 : 11</i>

f. [43v]:

<i>1645</i>	<i>Spese</i>
<i>Adi 23 X^{bre} 1644 dato a Augustin farfilla a conto della Palla</i>	
<i>p la Chiesa della B. V. al monte . orne una terano p L 7 : 10</i>	
<i>et contanti L 1 ual</i>	<i>L 8 : 10</i>
<i>Piu a d.^o Agustim oglio libre 1 1/2</i>	<i>L 1 : 10</i>
<i>Piu a d.^o Agustim p mano del Sr Piouano Giusto</i>	
<i>mazze tre et mezza ual</i>	<i>L 12 : 12</i>
<i>Piu a d.^o Agustim</i>	<i>L 5 : -</i>
<i>Piu a d.^o Agustim</i>	<i>L 18 : -</i>

²⁴ ŽA Povir, *Urbar cerkve sv. Petra v Povirju 1635–1672*, pp. [43, 43v, 44, 48, 48v, 49, 49v 50]. Čeprav se v naslovu urbarja navaja samo cerkev sv. Petra, pa vsebuje podatke tudi za cerkev Device Marije na Gori.

Piu a d.º Agustim libre una Candella di Seuo *L - : 15*
Adi 13 Genaro 1645 contati a Carlo p mano
del S.º Piouano Scudi 2 *L 19 : 4*
Adi 25 d.º contati a Agustim fiorini 4 *L 18 : -*
Adi 30 d.º datto a Carlo for.º Pol. 4 ual L 24
et Sarasino Pol: 1 p L 2 : 8 fa in tutto *L 26 : 8*
Adi 23 Febr.º contati a d.º Carlo *L 60 : -*
Piu contati a d.º Carlo che Pago il Comar *L 36 : -*
Adi 20 Aprile contati al Seruo di Agustin che Porto a Lubiana *L 42 : 17*
Piu contati a Agustim p mano del S.º Piouano *L 2 : -*
Piu Pagati al S.º Piouano p Pirra Pol. 2 datti a Carlo *L 6 : -*
Piu a d.º S.º Piouano p for.º Pol. 2 datti a d.º Carlo *L 12 : -*
Piu a d.º Carlo p color uerde *L 1 : -*
Piu a d.º Carlo libre 2 oglio ual *L 2 : -*
L 271 : 14

f. [44]:
 1645 *Spese*
per tanto Vino bocali 10, et libre una formagio datto alla
V.º del q. Giorgio quando fu qui a Pouir ual *L 6 : 10*
Piu pagati a Hiernei Giuder di Casla che tanto li restaua
debitore il q. Giorgio *L 18 : -*
Piu pagati a mon.º P. Giorgio che tanto li restaua debitore
il Agustimo farfila *L 9 : 13*
Piu p tanti che conti al S.º Carlo p cola et colori p mano
di d.º Giorgio *L 6 : -*
L 40 : 3

f. [48]:
 1646 *Spesa*
/.../ piu contati alla Ved.º farfila p conto di quello Si deue
dare p la Palla della Chiesa della B. V. al monte
fiorini 21 Soldi 16 ual *L 95 : 6*

f. [48v]:
 1646 adi 16. Xbre *Spese*
/.../ piu dato á Carlo florianis indoratore á conto della palla
della B. V. del monte fiorini 19 *L 85 : 10*
piu pagatto al comar per tante spese fatte da
carlo floriani indoratore *L 15*

f. [49]:
 1647 adi prima Feb *Spese*
 Adi 11 Feb.º p tanti contati al S.º Carlo indoratore a

G R A D I V O

<i>conto della palla fiorini 20</i>	<i>L 90 .</i>
<i>Piu á d.º S.º Carlo che ha riceuto p mano del</i>	
<i>S.º Piouano</i>	<i>L 15 .</i>
<i>piu p Vino bocali 1 et mezzo</i>	<i>L : 12</i>
<i>/.../</i>	
<i>piu datto al Carlo florianis come quietto ch tolse la vedova</i>	
<i>del' q Juri farfills p la palla della B V del Monte du.º 15</i>	<i>L 90 .</i>
 f. [49v]:	
<i>1647</i>	
<i>Spesa adi 15 Junio</i>	
<i>/.../</i>	
<i>Piu al S.º Carlo indoratore a conto della palla</i>	
<i>di S.º Maria</i>	<i>L 33 . 12</i>
<i>/.../</i>	
<i>Piu al S.º Carlo indoratore per conto della Palla di</i>	
<i>S.º Maria al monte dj 38</i>	<i>L 228 .</i>
<i>Piu al d.º S.º Carlo a conto di Sopd.º Palla</i>	<i>L 61 : 18 1/2</i>
<i>P doi Antipendy alle parti del altar maggiore di</i>	
<i>Sta Maria al monte</i>	<i>L 51 . -</i>
 f. [50]:	
<i>Spese Adi 31 Genaro 1648</i>	
<i>/.../ P pagati al S.º Carlo indoratore per suplimento</i>	
<i>delli Anzoli et de un crucifisso</i>	<i>L 13 : 18</i>

Viri ilustracij: INDOK center pri Ministrstvu za kulturo RS (sl. 1), avtor (sl. 2, 3)

UDK 73(497.4)''16/17'' : 929 Pacassi L.

**TRE ALTARI DEL LITORALE – TRE SCULTORI
E DUE INDORATORI: LEONARDO PACASSI,
ANGELO SPERANDI, AVGUŠTIN E JURIJ FERFILLA,
E CARLO FLORIANIS**

L'articolo pubblica fonti archivistiche del Seicento, finora sconosciute, provenienti dagli archivi parrocchiali di Vipava (Vipacco), Dolina pri Trstu (S. Dorligo della Valle) e Povir. Questi riportano nuovi dati sugli autori dei tre altari maggiori che si trovano nella chiesa parrocchiale dei Ss. Vito e Modesto a Podnanos, in quella dei Ss. Cosma e Damiano a Podbrje (presso Podnanos) e dell'Assunzione della Vergine, sulla Gora, collina che sovrasta Povir. Si tratta di tre maestri lapidici o scultori: Leonardo Pacassi, di Gorizia, i due fratelli Avguštin e Jurij Ferfilla, da Ljubljana, e i due indoratori, Angelo Sperandi e Carlo Florianis.

A Vipava si conservano gli urbari delle chiese di S. Maria Maddalena a Otošče e S. Trinità sopra Orehovica. Essi riportano, nelle registrazioni degli anni 1689 e 1690, che in quel periodo il maestro lapicida Leonardo Pacassi realizzò l'altare marmoreo della chiesa parrocchiale di S. Vito, che corrisponde all'odierna Podnanos. Quest'ultimo dato di archivio attesta che le precedenti attribuzioni dell'altare al suddetto maestro lapicida, fondate su considerazioni stilistiche, erano corrette.

Per quel che riguarda l'altare maggiore dorato a Podbrje, è aperta la questione sul chi l'abbia realizzato. Sull'altare si trova un'iscrizione che riporta l'anno 1657 ed il nome di Angelo Sperandi, il che fa ritenere che egli ne sia l'autore, ma alcuni storici dell'arte sostengono invece che allo Sperandi sia da attribuire soltanto il lavoro di laminatura e non quello di intaglio. Leggendo gli urbari delle chiese di S. Giovanni Battista a Boljunc, per gli anni dal 1660 al 1663, e quelli, per l'anno 1664, della chiesa di S. Martino e della chiesa parrocchiale di S. Uldarico, entrambe a Dolina pri Trstu (S. Dorligo della Valle), dove si custodiscono ancora oggi questi documenti, si scopre che ogni riferimento ad Angelo Sperandi lo cita in qualità di indoratore e mai come scultore o intagliatore. Si tratta quindi di una testimonianza che depone a favore della seconda tesi. Oltre a questo si può ricavare, dall'urbario della chiesa di S. Uldarico, la data approssimativa della morte di Angelo Sperandi, che cade nella seconda metà dell'anno 1664. E' questo l'unico dato biografico, finora conosciuto, riguardante la vita di questo maestro.

Non si sono trovate informazioni che permettano di confermare la realizzazione del sopra menzionato altare maggiore a Podbrje da parte dell'intagliatore Avguštin Ferfilla, come sostenuto dagli storici dell'arte. Tuttavia si sono reperiti alcuni dati, provenienti dagli urbari di Povir, relativi agli anni dal 1644 al 1648, sulla realizzazione dell'altare ligneo nella chiesa dell'Assunzione della Vergine sulla Gora, sopra Povir. Si tratta di una delle poche opere documentate dei fratelli Avguštin e Jurij Ferfilla, e del indoratore Carlo Florianis che, dopo la morte di Jurij Ferfilla, sposò, nell'anno 1645, la sua vedova. Il problema della realizzazione dell'altare a Podbrje resta invece senza risposte definitive. Non si può dire con certezza se sia opera di Ferfilla o meno. Restano inoltre da indagare le numerose rielaborazioni che l'altare di Povir ha subito in tempi successivi.

Didascalie:

1. Altare maggiore nella chiesa parrocchiale di Ss. Vito e Modesto a Podnanos
2. Annotazione sul pagamento a Leonardo Pacassi nell'urbario delle chiese di S. Maria Maddalena a Otošče e S. Trinità sopra Orehovica
3. Altare nella chiesa dell'Assunzione della Vergine sulla Gora sopra Povir